

Leopold Moravčík

⋮ | Nezbedné
príbehy | ⋮

PERFEKT

Leopold Moravčík

⋮

Nezbedné príbehy

⋮

Leopold Moravčík

•
•

Nezbedné příběhy

•
•
•

Texts © Leopold Moravčík
Illustrations © Viliam Matula (cover) and Ľudovít Vrzgula (end paper)
Photographs: Author and Archive of Liptov museum in Ružomberok
Design © DTP Perfekt
Slovak edition © PERFEKT, a. s., 2020

Knihu podporili Kúpele Lúčky, a. s., a obec Lúčky.

Osobitné poďakovanie si zaslúžia: Ján Maranka (hostinec Fajka),
Ján Plávka (firma TAJANA) a Oliver Zachar (pizzeria Oliviero).

Autor ďakuje aj Literárnemu fondu za podporu diela.

Nezbedné príbehy

Autor: Leopold Moravčík
Ilustrácie: Viliam Matula (obálka) a Ľudovít Vrzgula (predsádka)
Fotografie: Autor a archív Liptovského múzea v Ružomberku

Jazyková redaktorka: Edita Škodová
Grafická úprava a zalomenie: DTP Perfekt
Tlač: KASICO, a. s., www.kasico.sk

Vydal PERFEKT, a. s., Cukrová 14, 811 08 Bratislava,
ako svoju 874. publikáciu.

Rok vydania 2020
Prvé vydanie

Knihu so zľavou si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, a. s.,
Cukrová 14, 811 08 Bratislava, e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť
v kníhkupectve Vojtecha Zamarovského, Karpatská 7, 811 05 Bratislava 1,
alebo na www.perfekt.sk.

ISBN 978-80-8046-989-4

www.perfekt.sk

Už pri prečítaní názvu si niektorí dajú otázku, či ide o skutočné príbehy, alebo o autorov výmysel. Môžem zodpovedne vyhlásiť, že príhody sú skutočné. Vyšetrovateľ by povedal, že „prípady sa stali“. Možno iným osobám, ako uvádzam, možno v mierne posunutej inej dobe, ale v každom prípade sa udiali v obci, do ktorej sú zasadené. Niektoré sa zachovali vďaka ústnemu podaniu z generácie na generáciu, iné si pamätajú ešte terajší starší obyvatelia Lúčok. Práve tým pamätníkom ďakujem za to, že si udržali v pamäti tieto udalosti a pomohli mi tak obohatiť moje vlastné, mnohokrát už vyblednuté spomienky, lebo jedinec nikdy nemá takú zásobu zážitkov a v takom farbistom prevedení, ako ich má väčší kolektív. Ďakujem preto Štefanovi Krškovi a jeho bratovi Dušanovi, Viliamovi Matulovi, Alinovi Vajdovi, Ľudovi Senkovi, Hede Moravčíkovej a Saši Flašíkovej za ich osobitný príspevok k lepšiemu objasneniu niektorých skutkov. Autor sa postaral len o to, aby sa na papieri neobjavili iba holé fakty, ale aby každý príbeh bol obalený aj nejakým dejom, aby bol, ako sa hovorí, stráviteľ-

nejší. Autor ľutuje iba to, že nápad dať na papier staré vyblednuté príbehy z rodnej obce mu nezišiel na um aspoň pred pol storočím, lebo vtedajší pamätníci si toho pamätali ešte oveľa viac, a tak toto skromné dielko mohlo byť bohatšie a kompletnejšie. Mohlo lepšie vystihovať charakter obce a jej obyvateľov v časoch dávnych a dávnejších.

Zážitkov a udalostí je oveľa viac, ako sa objavilo v tejto knižôčke, ale aby tie zozbierané mali nejaký jednotiaci charakter, rozhodol som sa uverejniť tie, ktoré mali v sebe ako spoločného menovateľa aspoň zárodok nezbednosti, vtipu, snahy niečo vyparatiť druhému alebo druhým. Všetko sa odohrávalo v čase, keď ľudia ešte nesedávali pri počítačoch a neposielali iným každý deň cez svoj mobil hrbu esemesiek. Zdrojom ich nápadov bola vtedy ich vlastná fantázia, komunikačným spojivom vlastná výrečnosť. Zábavu si zaobstarávali sami a mnohokrát na úkor iných.

Pradedov vôl a Hviezdoslavova báseň

Každému, kto sa dokázal prelúskat' cez Hviezdoslavovo dielo, patrí moja úcta a obdiv. Mňa by však zaujímalo, koľkí počas tohto úmorného úsilia natrafili na básnikovo epické dielo *Poludienok* a vedia, o čom to je. Pomôžem oživiť vyblednuté spomienky. V podstate je to rozprávanie o obedňajšej prestávke počas jarnej orby na poli kdesi na Dolnej Orave a slávny básnik zrejme nazbieral poznatky k tomuto príbehu v mladosti vo svojej vlastnej rodine a v rodnej obci Vyšný Kubín. Pre mňa je dôležité to, že do tejto básne sa záhadným spôsobom dostalo priezvisko môjho pradedu. Ocitol sa tam doslova ako povestný Pontský Pilát v modlitbe *Krédo*.

V *Poludienku* autor opisuje aj dva sedliakove voly, ktoré sa počas obedňajšieho oddychu nevenovali konzumácii ľadníka a naberaniu síl do ďalšej orby, ale v istom okamihu začali medzi sebou šermovať rohami. Gazda ich zahriakol:

*„Hejk hore! Hô-hô!“ skríkol Ondrej spurne.
„Ľad, cepáň suchý!... ľad, ten šavrnoch!
No, hôže!... Aké zrazu čerstvé, zdurné –
hneď porovnáam vás – “*

Všetky Hviezdoslavove verše vždy potrebujú nielen trpezlivosť pri čítaní, ale aj veľa vysvetliviek na strane pod čiarou. Lenže v tejto básni sa experti najviac potrápili s nič nehovoriacim slovíčkom „šavrnoch“, ktorým gazda Ondrej počastoval jedného vola. Najbližšie pravde boli tí, ktorí to považovali za prezývku, ale už nepátrali, prečo básnik a jeho slovami sedliak Ondrej zvolil pre nepodareného vola práve takéto slovo. Iní tvrdia, že to nie je prezývka, ale ná dávka, ba dali jej dokonca hornonemecký pôvod. Odvážnejší tvrdili, že ide o skomoleninu názvu akéhosi vína zo severného Talianska. Pritom, keby sa trocha poobzerali okolo seba a najmä okolo Vyšného Kubína, kde sa dej básne odohral, nemuseli po pôvod tejto volovej prezývky či ná dávky cestovať až do Talianska alebo Nemecka. Stačilo ísť pätnásť kilometrov od Vyšného Kubína do obce Lúčky, kde už v roku 1625 žilo niekoľko rodín s priezviskom Šavrnoch – a medzi nimi by sa istotne našiel ten gazda, ktorého meno použil básnikov roľník ako prezývku. Potom by nebol problém vypátrať, ako sa to stalo...

Dole dedinou tiahli smerom od Oravy malé skupinky chodcov.

„Oravci idú! Oravci idú,“ kričali chlapci, utekajúc dole dedinou, aby ostatným oznámili, že sa začína každoročná atrakcia spojená s týmto dátumom, ktorá ich vytrhne z bežného, monotónneho života. Malý Janko, ktorý sa iba

zoznamoval so slovnou zásobou, opakoval slová starších kamarátov:

„Ovajci idú, Ovajci idú.“

Túto atrakciu, bez ohľadu na to, či to boli „Oravci“, alebo „Ovajci“, zažívali chlapci vtedy, keď sa obyvatelia susediacich oravských dedín vybrali na jarmok do Liptovskej Teplej, kde sa raz do roka kupčilo s dobytkom. Pre deti to bol zážitok, lebo aj keď bola Orava vzdialená od dediny iba päť kilometrov, bola to už iná stolica s iným nárečím a rozdielnym oblečením. Navyše ich delili vysoké hory a úzka dolina. Chlapi s tradičnou oravskou baranicou na hlave kráčali teraz vážne povedľa svojich kráv, volov či koní, ktoré chceli predať alebo vymeniť v Teplej. Niektorých sprevádzala celá rodina. Aj tá chcela niečo zažiť.

Keď Ondrej Šavrnach, prezývaný Šebík, počul pokriky chlapcov, vedel, že je už čas, aby sa i on pobral na jarmok, kde chcel vymeniť svojho vola za iného.

To, že roľníci v tejto časti Slovenska dávali prednosť volskému záprahu pred koňmi, nebola náhoda, ale sedliacka prefíkanosť pochádzajúca z čias hlbokého poddanstva, ba až nevolníctva. Urbár likavského panstva totiž predpisoval každému svojmu sedliakovi odrobiť na panskom päťdesiat dní do roka. Ak však sedliak pracoval s povozom, povinnosť (robota) sa mu skracovala na polovicu bez ohľadu na to, či tým záprahom boli kone, alebo voly. Sedliaci teda často dokázali prelštíť svojou vynaliezavosťou aj likavské panstvo. Stačilo mať doma pár volov a robota na panskom sa znížila na polovicu. Potom pár dní orať na panskom, dopraviť z pily dosky alebo z hory drevo na kúrenie, zviezť do panských sýpok a pivníc úrodu – a robota bola splnená. Pritom nadobudnúť vola bolo jednoduchšie ako kúpiť drahého koňa. Každý sedliak mal predsa doma kravičku, a keď sa otelila a priviedla na svet býčka, stačilo ponechať si ho a ne-

predať ho na mäso. Keď mladý býček začal byť veľmi spurný, sedliak zavolať miškára, a ten jednoduchým, ale odborným rezom svojej ostrej britvy premenil spupného býčka na krotkého a pokorného vola. Býčkova pýcha skončila na sedliakovej panvici, nad ktorou ženy ohŕňali nos, ale muži ju považovali za delikatesu a tajne sa nádejali, že sila a bujnosť, o ktorú obrali toto zviera, vojde prostredníctvom tohto neobyčajného jedla i do nich.

Aj Ondrej mal takýchto dvoch doma odchovaných volov, a ak sa rozhodol jedného vymeniť alebo prediť, nebolo to preto, že by bol zlý. Skôr naopak. Mal dojem, že majster miškár neodviedol dobre svoju robotu, lebo jeden z nich bol až veľmi živý a občas robil neplechu v stajni, na ceste aj na poli. Vyzeralo to tak, akoby sa i ten druhý vôl po čase niečomu od neho priučil a začal sa mu prispôsobovať. Preto Ondrej potreboval krotkejšieho vola, ktorý by dokázal ťahať bez toho, aby z času na čas rozlámal voz.

Ondrej doviedol svojho vola na jarmok a prikázal synovi, aby ho postrážil, zatiaľ čo on sám sa šiel poobzerať po okolí. Obhliadol si niekoľko volov, ktoré sa mu pozdávali a boli by do páru k tomu, ktorého si nechal doma. Keď sa vrátil k synovi, videl, že toho jeho vola si práve prezerá jeden z Oravcov. Poznal ho z videnia, lebo gazdovia z blízkeho okolia mali príležitosť stretávať sa na jarmokoch v okolitých obciach niekoľkokrát do roka. Vedel aj to, že je to zeman z Vyšného Kubína.

„Je na predaj?“ opýtal sa záujemca.

„Skôr na výmenu,“ odpovedal Ondrej. „Potrebujem takieho krotkejšieho. Tento-ľá dobre ťahá, je mladý, silný, ale občas ho voľačo pochyť a chcel by sa predvážať ako býk. Vtedy rád ukazuje svoju silu a používa aj rohy.“

„Ja tu mám takieho krotkejšieho vola, možno by sa vám zapáčil. Dovediem ho.“

Lúčky na jar

Netrvalo dlho a po krátkom jednaní sa dohodli na výmene volov, kus za kus. U richtára nechali spísať zmluvu. Vyplývalo z nej, že Mikuláš Országh Vyšňanovie, zeman z Vyšného Kubína, uzatvoril výmenný obchod s lúčanským sedliakom Ondrejom Šavrnochom, prezývaným Šebík. Obaja vyhlásili, že výmenou volov už nemajú voči sebe žiadne finančné pohľadávky a že to isté platí aj do budúcnosti. Zaplatili poplatok a spokojní sa pobrali domov.

Onedlho sa ukázalo, prečo sa obaja potrebovali zbaviť svojich volov. Ten, ktorého si vybral oravský zeman, bol síce dobrý, ale občas akoby si spomenul na svoju býčiu minulosť a robil neplechu. Darmo mu nový majiteľ nadával. Keď už na neho vykričal všetky bežné nadávky hodné vola, spomenul si aj na meno toho sedliaka z Lúčok, ktorý ho vlastnil

predtým. Nadávka „šavrnach“ sa tak vžila vo Vyšňanoví rodine, že sa nakoniec dostala aj do školských čítaniek.

Ondrej Šavrnach nemal to šťastie, aby aktivity jeho nového vola sledoval nejaký liptovský básnik, podobný tomu slávnemu oravskému bardovi, ale tiež čoskoro zistil, prečo sa zeman potreboval zbaviť toho svojho. Zemiansky vôl bol pasívny, pomalý a v jarme s ďalším volom podobnej náтуры sa jeho lenivosť ešte znásobila. Keď im na jar po prvý raz položil jarmo na šije, lebo chcel v Okrúhlom zorať roľu a zasieť jačmeň, musel ich doslova dotiahnuť na pole, lebo sa nechceli pohnúť z miesta. To isté sa odohrávalo potom aj na poli, keď ich zapriahol pred pluh. Až keď ich Ondrejov syn ťahal za reťaz a gazda na nich naliehal pomocou biča a nadávok, pohli sa pomalým krokom dopredu. Keď sa blížili k úvrati, stal sa zázrak: odrazu ožili a tak pridali do kroku, že Ondrej ledva stačil za nimi s pluhom. Potešil sa. Lenže keď potom obrátil pluh, aby vyoral novú brázdú, a voly nevideli pred sebou nič, len pustú oráčinu, opäť ustrnuli a nepomáhal ani bič. Ondrej sa nakoniec odhodlal k poslednému zúfalému pokusu: zapálil slamené povrieslo a strčil ho tomu lenivému volovi pod chvost. Zaúčinkovalo to. Keď sa zas blížili k úvrati, kde tušili pastvu v podobe chutnej ďateliny, opakoval sa ich cval na koniec poľa. Po obrate pluhu opäť nasledovala pasivita.

Ondrej mal pôvodne v pláne, že toto políčko stihne zorať za jedno predpoludnie, ale domov sa vrátil až k večeru. Jeho žena Zuza nevedela pochopiť, kde sa toľko motal. Naša literárna história nezaznamenala, či v nadávkach, ktoré nasledovali ako odpoveď, sa vyhovoril na „toho orsága“, ktorý to vraj všetko zapríčinil.

Tvrdohlavá nevesta Brigita

Tomáš a Melicher boli dobrí priatelia napriek tomu, že bol medzi nimi rozdiel až deväť rokov. Melicher bral Tomáša ako staršieho brata a ako vzor pre seba. Spriatelili sa na pltnici, kde Tomáš trpezlivo zaúčal mladého Melichera do tajov tohto nebezpečného remesla, kde aj malá nepozornosť môže mať vážne následky. V tom čase bol Tomáš už ženatý, mal dve dcéry a Melicherovi sa pozdávala i jeho rýchla kariéra počas vojenčiny. Tam si všimli Tomášovu prirodzenú inteligenciu, a napriek tomu, že mal za sebou len šesť tried ľudovej školy, zaradili ho do kurzu pre poddôstojníkov. Kurz úspešne absolvoval, a keď končil vojenčinu, na golieri sa mu objavila strieborná hviezdica. Keď ho o dva roky povolali na dlhšie vojenské cvičenie, počas dovolenky sa vrátil do dediny už s dvomi striebornými hviezdčkami. Melicher si dobre zapamätal ten slávnostný okamih, keď Tomáš v nedeľu v parádnej uniforme hrdo vykračoval s manželkou Vitou do kostola. Na rukách mal biele rukavice a za pásom šablú. Dedina zasa mala o čom pár dní hovoriť.

